

Ehitusalane oskussõnavara selgemaks

Riho Oras

tehnikakandidaat, volitatud ehitusinsener

Conviso OÜ vanemkonsultant

Eesti Ehitusinseneride Liidu aseesimees

Sageli olen puutunud kokku olukorraga, kus mõnele võõrkeelsele terminile eestikeelse vaste leidmine on keeruline. On ka juhuseid, kus ehitusvaldkonna termineid mõistetakse erinevalt ja sellest tekib segadusi. Siit sündis idee avada ajakirjas EhitusEST ehitusalase terminoloogia rubriik, et terminoloogiat võimalikult suurele hulgale ehitusvaldkonna spetsialistidele tutvustada, neid kaasa mõtlema kutsuda – loodan, et sellega liitub inimesi, kes leiavad endas kutsumust ja soovi oma panus anda.

Üks sisukas arengutee oleks ka ehitusvaldkonna terminikomisjoni loomine, nagu see tegutses eelmise sajandi 1970.–1980. aastatel. Soov selleks peaks olema aga laialdasem, ühendades nii erialaspetsialiste kui ka -organisatsioone. Võib-olla tuleb appi ja partneriks ka Eesti Standardikeskus, kus standardite tõlkimisel ja koostamisel ehitusterminitega kokku puututakse.

Mõisted, terminid, definitsioonid

Et mingil teemal arutleda, on vajalik selgus ja mõistmine, millest me räägime. Olen püüdnud süsteemi endale selgeks teha, lugedes vastavat kirjandust ja viimase aja mõtteavaldusi ajakirjanduses, kuid ilmselt oleks vaja keeleinimeste abi, et terminoloogiat puudutav mõistete ja terminite süsteem põhjalikult ja tehnikainimestele arusaadavalt ära seletada.

Alustuseks tuleb ära öelda, et termin ei ole mõiste. Mõiste all mõeldakse loogika valdkonda kuuluvat teadmus- või mõtlemisüksust. Seega mõiste on abstraktse mõtlemise vorm.

Termin ehk oskussõna on erialast mõistet tähistav, täpselt piiritletud tähendusega sõna või sõnaühend – seega sõnavaraüksus.

Definitsioon ehk määratlus on terminiga tähistatava mõiste kirjeldus tuntud mõistete kaudu. Seega peab termini siduma üldise mõistega ja tooma välja selle erisuse.

Filosoof Oliver Laas kirjutab [5]-s: „Terminite defineerimine on oluline, sest definitsioonid esitavad reegleid olukordade ja nähtuste liigitamiseks ja nimetamiseks. Kui meil on mingile terminile ühine definitsioon, siis me mõistame ja liigendame maailma sarnaselt.“ Oma artiklis juhib ta tähelepanu ka sellele, et defineerimine võib kokku võtta mingi nähtuse olemuslikud omadused, kuid võib nähtuste määratlemise abil veenda meid ka selle nähtuse suhtes teatud hoiakut võtma - seega ei ole definitsioonid alati neutraalsed ega objektiivsed. Loodan, et ehitusvaldkonna terminitega tegeldes ei satu me hoiakute võtmise teele, ei tegele defineerimise emotsionaalse poolega, vaid jääme terminite kirjeldava, semantilise tähenduse juurde.

Omakeelne mõtlemine. Keelte vastastikune mõju

Viimased kolmkümmend aastat on ehitusvaldkonda toonud suure hulga ingliskeelseid, aga ka soomekeelseid, laensõnu. Selle ilmselgeks põhjuseks on meie tehnikavaldkonna orienteerituse suundumine läände. Meie ehitusvaldkonna tehnilised regulatsioonid tulevad Euroopast. Kuigi näiteks ehituskonstruksioonide eurokoodeksid publitseeritakse ka saksa- ja prantsuskeelsetena, kasutame me täna põhiliselt just ingliskeelset dokumentatsiooni. Rääkimata laialdasest ingliskeelse erialase ja teaduskirjanduse kasutamisest. Samuti on meie põhjanaabrid olnud aktiivsed partnerid ehituse erinevates valdkondades, mõjutades meie projektijuhtimise meetodeid, kasutatavaid materjale ja tehnoloogiat. Seda eriti meie „uue stardi“ algperioodil, eelmise sajandi ühekskümnendatel.

Teemat on pikemalt käsitlenud keeleteadlased Tiiu Erelt [1]-s, Peep Nemvalts [2]-s, Karl Pajusalu [3]-s ja Tiina Soon [4]-s.

Täna me tabame ennast sageli eesti-inglise segamõttlemiselt, -rääkimiselt ja -kirjutamiselt. Kuid paremaid tulemusi annab mõtlemine oma emakeeles. Tihti on rõhutatud, et loomingu jaoks on omakeelne mõtlemine kõige viljakam. Tiiu Erelt rõhutab oma- ja võõrterminite käsitluse kokkuvõttes, et võõra ja oma keeleainese valikul tuleb ühelt poolt arvestada oma oskussõnavara lähedust teiste rahvaste terminoloogiale, teiselt poolt oskuskeele kokkukuuluvust rahvuskeelega. Oma on üldiselt arusaadavam, sisuselgem.

Teisalt on ka selge, et ühe keele sõnavara ei arene isoleeritult, ilma et seda pidevalt mõjutaksid teised keeled. Praegusel üleilmastumise ajal keelte vastastikune mõju just vastupidi kasvab. Et mitte jääda selle võõrkeelse terminoloogia surve alla, peame me oma oskuskeelt teadlikult ja süsteemselt arendama.

Terminite selgus

Mitmetähenduslikkus tähendab seda, et ühel ja samal sõnal on olemas mitu eri tähendust. Miks mitmetähenduslikkus oskuskeeles tekib? Tiiu Ereli raamatus „Terminiõpetus“ [1] on mitmeid selliseid põhjuseid välja toodud. Ehitusvaldkonnas on esmaseks põhjusteks see, et vanad mõisted jäävad kõrvale, asemele tulevad uued. Ent mõnda aega eksisteerivad vana ja uus kõrvuti. Teiseks põhjuseks on näiliselt rahvusvaheliste sõnade eritähenduslikkus eri keeltes ning mis tekib terminite laenamisel teistest keeltest.

Ehitus on valdkond, kus on olulisel kohal suhtlemine teist keelt rääkivate inimestega. Terminoloogiline ebatäpsus selles suhtlemises võib osutada tõsiseks probleemiks. Seepärast pean oluliseks ka eestikeelsete terminite sidumist teiste keeltega. Seejuures ettevõtmine vasturääkivusteta ei pääse.

Terminite selgus on oluline. See aitab vältida üksteise mittemõistmist, mis omakorda võib ehituse näitel tuua kaasa olulisi ajalisi ja rahalisi kulutusi. Kuid ebaselgus võib halvemal juhul olla ka avariilise olukorra põhjustajaks.

Kellel peaks olema õigus defineerida?

Terminoloogiaalase tegevuse eesmärgiks ei tohi olla millegi uue loomine, vaid esmatähtis on mõistete kogumine ja süstematiseerimine. Arvestada tuleb väljakujunenud mõistete süsteemi, juba käibele läinud või juurdunud termineid. Kui puudubki mõni termin või selle määratlus, on eesti keeles juba küllalt pikk traditsioon ja juhised uute oskussõnade loomiseks.

Kuidas on lood definitsioonide muutmise ja täiendamisega? Mis võivad olla üldse põhjused, et mingi termini definitsiooni muuta? Tiina Soon oma teadusseltside terminoloogiapäeval peetud ettekandes tõi näite, et aastate eest õigusakti kirjutatud väärtermin hakkab rändama tekstist teksti, sest keda siis ikkagi uskuda kui mitte seadusandja tarkust. Tema sõnul ei saa terminoloogiat mingi valdkonna jaoks välja töötada teise valdkonna inimesed, silmas pidades ehitusalast seadusandlust loovaid juriste.

Kui tegemist on vaidlusaluse termini või selle määratlusega, siis kellel peaks olema õigus seda defineerida? Tehnikavaldkonnas peaks defineerimise õigus jääma peamiselt oma valdkonnas kõige enam teadmisi ja kogemusi omavatele ekspertidele. On tähtis, et selles otsustamisprotsessis osaleksid ka kõrgkoolide teadlased-õppejõud, kelle kaudu jõuab korrektne tehniline keel tudengiteni, tulevaste spetsialistideni.

Kirjandus

1. Tiiu Erelt. Terminõpetus. Tartu, 2007.
2. Eesti teaduskeel ja terminikorrastus. Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised 13. Tallinn 2011.
3. Karl Pajusalu. Eesti keele aeg. Ajalehe „Postimees“ lisa „Arvamus/Kultuur“, 29.12.2018
4. Tiina Soon. Mõiste mõistmise mõistatus. Ajalehe „Postimees“ lisa „Arvamus/Kultuur“, 20.04.2019
5. Oliver Laas. Defineerimine ja veenmine. Ajalehe „Postimees“ lisa „Arvamus/Kultuur“, 08.06.2019